

Gemerská stolica pod osmanským panstvom v 17. storočí – rozsah osmanského zdanenia*

Helena Markusková

Dediny Gemerskej stolice sa ocitli pod osmanskou nadvládou v 16. aj v 17. storočí, pričom obe tieto obdobia charakterizuje niekoľko odlišných znakov.¹ Prvé obdobie osmanskej nadvlády na Gemeri (1554 – 1593) možno vymedziť dobytím Fiľakova a jeho oslobodením na začiatku pätnásťročnej vojny. Obdobie druhej osmanskej nadvlády je späté s vytvorením a existenciou jágerského ejáletu a ohraničujú ho roky 1596 – 1687.

Dobytie jágerskej pevnosti² len tri roky po oslobodení Fiľakova Osmanom umožnilo rýchle obnovenie moci na území, ktoré predtým spadalo pod fiľakovský sandžak. Na dobytom území vytvorili nový – jágerský ejálet.³ S jeho vznikom došlo aj k zmene charakteru osmanskej moci na Gemeri. Osmani už nemali priamu – vojenskú kontrolu nad regiónom a ich vplyv sa prejavil najmä v hospodárskej sfére. Avšak okrem Osmanov si v Gemerskej stolici udržali vplyv aj uhorskí feudáli. Vďaka kondomíniu – dvojitému panstvu tak neexistovali striktne určené hranice, ktoré by vymedzili sféru moci oboch rivalov. Dokonca aj mierové zmluvy, v ktorých sa tieto hranice vytyčovali, ponechávali množstvo priestoru pre vzájomné spory. Hranica v nich totiž nikdy nebola určená presne na dedinu, ale iba podľa jednotlivých pevností, kvôli čomu vznikol široký priestor, na ktorý si robili nárok obe strany.⁴

* Príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy UK/222/2012 *Gemer pod osmanským panstvom v 17. storočí-výskum archívnych prameňov k hospodárskym a sociálnym pomerom II.*

¹ V príspevku sa nevenujeme len obdobiu 17. storočia, ale vzhľadom na historické súvislosti sa zameriavame na obdobie rokov 1596 – 1687. Rok 1596 sme si vybrali ako medzník, keďže vtedy Osmani dobyli jágerskú pevnosť a začali obnovovať zdaňovanie gemerských dedín. Rok 1687 je zas rokom oslobodenia jágerskej pevnosti cisárskymi vojskami a zároveň tento rok predstavuje koniec osmanského vplyvu v Gemerskej stolici. V texte pre zjednodušenie používame pre toto obdobie termín „17. storočie“.

² Tejto vojenskej akcie sa zúčastnil už aj samotný sultán Mehmed III. (dovtedy viedol osmanské vojská veľkovezír), ktorý o svojom víťazstve poslal aj list do Konštantínopolu. KARÁCSON, Imre. *Török-magyar oklevéltár. 1533 - 1789.* Budapest : Stephaneum nyomda, 1914, s. 180-181. Dobytie Jágru bolo pre osmanskú stranu veľkým úspechom, ktorý im spolu s dobytím Kaniže (1600) výrazne vykompenzoval predošlé straty počas pätnásťročnej vojny. Osmani sa o dobytie Jágru, ktorý mal strategickú úlohu pri obrane hraníc ako aj výhodnú polohu medzi Uhorskom a Sedmohradskom, neúspešne pokúšali už v 16. storočí, v roku 1552, preto mal jeho zisk pre Osmanov veľký význam. HEGYI, Klára. *The Ottoman network of fortresses in Hungary.* In DÁVID, Géza, FODOR, Pál (ed.). *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest.* Leiden : Brill, 2000, s. 168-169. Viac informácií o dobývaní jágerskej pevnosti prinášajú osmanskí historici: Ibrahim Pečevi (1574 – 1651) a Kjátib Čelebi (1600 – 1658). KARÁCSON, Imre. *Török történetírók. III. Kötet. 1566 - 1659.* Budapest : Magyar tudományos akadémia, 1916, s. 131-133, 249-253.

³ Pôvodný význam slova – najväčšia administratívna jednotka Osmanskej ríše. Najvyšším veliteľom aj úradníkom ejáletu bol beglerbeg – miestodržiteľ. Počet ejáletov v čase najväčšej rozpinavosti Osmanskej ríše dosiahol číslo 34. Synonymum slova je vilájet, ten postupne od 17. storočia nahrádza termín ejálet. Ten v tejto dobe nadobúda nový význam - „administrácia“, „vedenie“, „riadenie“. BLAŠKOVIČ, Jozef. *Rimavská Sobota v čase osmanskotureckého panstva.* Bratislava : Obzor, 1974, s. 312.

⁴ PÁLFFY, Géza. *A tizenhatodik század története.* Budapest : Pannonica Kiadó, 2000, s. 42.

Rozsah osmanskej moci na území Gemerskej stolice môžeme aspoň čiastočne zrekonštruovať pomocou portálnych súpisov a súpisov domov Gemerskej stolice. Tieto pramene nás pomerne dôkladne informujú o počte obcí poplatných Osmanom v období rokov 1596 – 1636. Z tohto obdobia sa zachovalo 23 súpisov.⁵ Komplikovanejšie je ale určenie poplatnosti gemerských obcí v období druhej polovice 17. storočia, pre ktoré nemáme k dispozícii ani portálne súpisy, ani súpisy domov. Preto majú pre výskum rozsahu osmanskej moci mimoriadny význam sťažnosti, ktoré voči osmanským prešľapom spisovala Gemerská stolica. Zachovali sa totiž len dva súpisy sťažností, ktoré reflektujú situáciu v celej stolici.⁶ Prvý je z roku 1656, druhý pochádza z konca obdobia osmanskej moci v regióne.⁷

Pomocou týchto dokumentov si môžeme vytvoriť reálny obraz o dosahu osmanskej moci na naše územie, určiť hranice osmanského zdanenia i počet obcí, ktoré museli Osmanom odvádzať dane. Vieme tak vymedziť územie, ktoré sa dostalo pod osmanskú poplatnosť, a to aj napriek tomu, že naň Osmani na základe mierových zmlúv nemali nárok. Okrem toho môžeme postrehnúť aj to, ako sa menil počet poplatných obcí, a tak zaznamenať zmeny v rozsahu osmanskej moci na území Gemerskej stolice. Obdobie rokov 1596 – 1684 sme rozdelili na tri fázy.⁸

Prvú fázu ohraničuje pätnásťročná vojna. Údaje o poplatnosti gemerských obcí máme len z niektorých rokov, konkrétne toto obdobie vymedzujú roky 1596 – 1605. V roku 1596 osmanské vojská dobyli Jäger a znova začali obnovovať svoju moc nad územím Gemerskej stolice. Už v tomto roku si Osmani podmanili 24 obcí.⁹ V roku 1598 sa počet daň platiacich obcí viac ako zdvojnásobil¹⁰ a nasledujúci rok sa tento jav opäť zopakoval, vďaka čomu

⁵ Ide o fond: Magyar Országos Levéltár Budapest (ďalej *MOL*), E 158 Conscriptiones portarum (ďalej *E 158*). V Maďarskom krajiniskom archíve sa nachádza viac portálnych súpisov Gemerskej stolice. V tomto prípade ale máme na mysli len tie portálne súpisy a súpisy domov, ktoré obsahujú informáciu aj o poplatnosti Osmanom.

⁶ Okrem týchto dvoch súpisov sťažností existuje ešte jeden z roku 1669, ten ale nezachytáva stav v celej stolici, ale iba v jej juhovýchodnej časti. V tomto súpise sú zaznamenané sťažnosti 26 gemerských dedín. Vzhľadom nato, že ide iba o čiastočný súpis nemohli sme z neho čerpať informácie o celkovom obraze poplatnosti gemerských dedín. Dediny, ktoré sa v tomto súpise nachádzajú spomíname v časti, ktorá sa venuje dobe poplatnosti jednotlivých gemerských obcí. Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej *ŠA BB*), fond (ďalej f.) Gemerská župa I. (ďalej *GŽI*), Kongregačné písomnosti (ďalej *KP*), 465.

⁷ V druhom súpise sťažností Gemerskej stolice chýba datovanie dokumentu. Na jeho konci je však po nemecky dopísané, že pochádza z rokov 1680 – 1684. Podľa textu sťažností tiež môžeme predpokladať, že pochádza z druhej polovice 17. storočia, a to aj preto, že v jeho úvode sa píše, že jednotlivé obce majú spísať sťažnosti voči osmanským prešľapom od uzavretia mieru medzi cisárom Leopoldom I. a Osmanmi v roku 1664. *ŠA BB*, *GŽI*, *KP*, 53 (PZ 173).

⁸ Pri rozdelení obdobia rozširovania osmanskej moci na jednotlivé fázy sme vychádzali najmä z charakteru a rozsahu prameňov, preto nebolo celkom možné vychádzať len z historického pozadia. Akcent na významné historické udalosti (najmä stavovské povstania) by bol možný, iba ak by sme mali k dispozícii viac prameňov, ktoré by zaznamenávali širší časový horizont. Historické hľadisko sme tak uplatnili len pri prvej fáze, ktorú ohraničujú roky pätnásťročnej vojny. Pri vymedzení ďalších dvoch fáz sme vychádzali z možností prameňov.

⁹ *MOL*, *E 158*, Tomus XIV, film č. 1634, s. 435-442; *Tamže*, Tomus XV, s. 403-423.

¹⁰ V roku 1598 platilo Osmanom dane 58 gemerských dedín. *Tamže*, Tomus XV, film č. 1634, s. 431-439.

v roku 1599 dosiahol počet 95 obcí.¹¹ V nasledujúcich troch rokoch sa udržal na približne rovnakej hodnote.¹² V tomto období teda môžeme pozorovať stabilizovanie rozsahu osmanskej moci. V roku 1603 je badateľné ďalšie zvýšenie počtu poplatných dedín, Osmani si dokázali podmaniť 21 nových obcí a počet poplatných dedín dosiahol hodnotu 114.¹³ Posledné dva údaje pochádzajú z roku 1605, obidva sú síce odlišné, v každom prípade došlo k poklesu počtu poplatných obcí.¹⁴ Celkovo možno túto prvú fázu rozširovania osmanskej moci na Gemeri charakterizovať ako veľmi úspešnú, keďže v priebehu troch rokov (1596 – 1599) si Osmani dokázali podmaniť až 70 nových obcí a od roku 1596 po rok 1605 dokázali až štvornásobne zvýšiť počet dedín, ktoré im odvádzali dane.

Druhú fázu osmanskej rozpínavosti na Gemeri predstavuje obdobie prvej polovice 17. storočia po ukončení pätnásťročnej vojny. Pre toto obdobie máme k dispozícii 13 portálnych súpisov, ktoré nám približujú veľkosť osmanského zboru v Gemerskej stolici v rokoch 1608 – 1636. Aj keď Žitavský mier obom stranám zakazoval podmaňovanie si nových území,¹⁵ situácia z roku 1608 naznačuje, že osmanská strana tento bod mierovej zmluvy úplne nerešpektovala. V roku 1608 totiž Osmanom odvádzalo dane už 107 obcí,¹⁶ a aj keď nešlo o enormný nárast počtu poplatných obcí, Osmanom odvádzalo dane viac dedín ako predtým.¹⁷ Nasledujúci rok sa ale situácia zmenila a počet poplatných obcí klesol na 99.¹⁸ Obdobie do roku 1618 sa vyznačuje relatívnou stabilitou, počet podmanených obcí sa pohyboval na hodnote 100.¹⁹ V roku 1620 síce stúpol počet poplatných dedín na 103,²⁰ no o tri roky neskôr to už bolo opäť len 99.²¹ V roku 1627 Osmanom odvádzalo dane 97

¹¹ *MOL, E 158*, Tomus XV, film č. 1634, s. 441-451.

¹² V roku 1600 to bolo 91 dedín. *Tamže*, Tomus XV, film č. 1634, s. 455-462. V roku 1601 platilo Osmanom dane tiež 91 dedín. *Tamže*, Tomus XV, film č. 1634, s. 465-473. V roku 1602 mierne stúpol počet poplatných obcí na 93. *Tamže*, Tomus XV, film č. 1634, s. 477-484.

¹³ *Tamže*, 158, Tomus XV, film č. 1634, s. 489-496.

¹⁴ V jednom súpise je zaznamenaných 103 poplatných dedín. *Tamže*, Tomus XV, film č. 1635, s. 509-526. V druhom súpise pochádzajúcom z roku 1605 je zapísaných len 98 podmanených dedín. *Tamže*, Tomus XV, film č. 1635, s. 527-540.

¹⁵ „*Hatodik pont az, hogy ezen béke tartalma alatt ne legyen szabad rabolni, várakra ütni és csellel valamit elvenni; a mit valami módon elvesznek, adassék vissza.*“ [Šiesty bod je taký, aby počas trvania tohto mieru nebolo dovolené lupiť, útočiť na hrady a ľst'ou čokoľvek zabrať; čo nejakým spôsobom vezmú, nech vrátia.] KARÁCSON, ref. 2, s. 364.

¹⁶ *Tamže*, Tomus XV, film č. 1635, s. 541-555. Ivan Chalupecký vo svojej štúdií *Demografický, sociálny a národnostný vývoj a zmeny osídlenia Gemera v rokoch 1526-1711* uvádza, že v roku 1608 odvádzalo Osmanom dane 95 gemerských dedín. CHALUPECKÝ, Ivan. *Demografický, sociálny a národnostný vývoj a zmeny osídlenia Gemera v rokoch 1526-1711*. In *Zborník príspevkov k slovenským dejinám*, 1998, s. 226.

¹⁷ Pozri ref. 14.

¹⁸ *MOL, E 158*, Tomus XV, film č. 1635, s. 557-577.

¹⁹ Išlo o roky 1610, 1613 a 1618. *Tamže*, Tomus XV, film č. 1635, s. 579-631.

²⁰ *Tamže*, Tomus XV, film č. 1635, s. 633-643.

²¹ *Tamže*, Tomus XIV, film č. 1634, s. 447-473.

gemerských obcí.²² V roku 1630 zaznamenala osmanská nadvláda na Gemeri po niekoľkých desaťročiach relatívne stabilného rozsahu viditeľný úbytok. V tomto roku totiž platilo Osmanom dane len 69 dedín,²³ čo je takmer o 30 menej ako v roku 1627. Už nasledujúci rok sa ale situácia na Gemeri vrátila do starých kolí a počet poplatných obcí vzrástol na 99.²⁴ Posledné dva údaje, ktoré pre toto obdobie máme k dispozícii, síce poukazujú na drobné výkyvy v rozsahu osmanskej moci,²⁵ celkovo je ale možné toto obdobie, charakterizovať z hľadiska rozsahu osmanskej moci na Gemeri ako stabilné.

Posledná fáza (druhá polovica 17. storočia) predstavuje najmenej známe a najťažšie zmapovateľné obdobie osmanskej moci v Gemerskej stolici. Vzhľadom nato, že pre toto obdobie nemáme k dispozícii nijaké portálne súpisy ani súpisy domov, môžeme sa spoliehať len na údaje z dvoch súpisov sťažností Gemerskej stolice voči porušovaniu prímeria Osmanmi. Preto vôbec nie je jednoduché vytvoriť si obraz o rozsahu osmanskej moci v tomto období a o jeho premenách.

V roku 1656 sa voči osmanským prechmatom sťažovalo 131 gemerských obcí,²⁶ v období rokov 1680 – 1684 to bolo 132 dedín.²⁷ Keď tieto údaje porovnáme s poslednými známymi údajmi z roku 1636 je očividné, že Osmanom sa v priebehu druhej polovice 17. storočia podarilo svoje panstvo na Gemeri značne rozšíriť. A aj keď na základe údajov z dvoch súpisov len ťažko môžeme určiť nakoľko išlo o trvalý jav, či vzácnu zhodu náhod, ukazuje sa, že Osmani dosiahli v druhej polovici 17. storočia svoj najväčší územný rozsah v Gemerskej stolici, ktorý mal podľa všetkého aj relatívne stabilný charakter. Okrem toho sa im podarilo spoplatniť aj vzdialené gemerské dediny, ktoré sa nachádzali v severnej časti stolice. Išlo pritom o dediny, ktoré predtým (v prvej polovici 17. storočia) Osmanom dane neplatili.

Postupné rozširovanie osmanského zdanenia dedín Gemerskej stolice v priebehu obdobia 1596 – 1684 sme zaznačili aj graficky.²⁸

²² *MOL, E 158*, Tomus XIV, film č. 1634, s. 491-502.

²³ *Tamže*, Tomus XIV, film č. 1634, s. 507-515.

²⁴ *Tamže*, Tomus XIV, film č. 1634, s. 516-521.

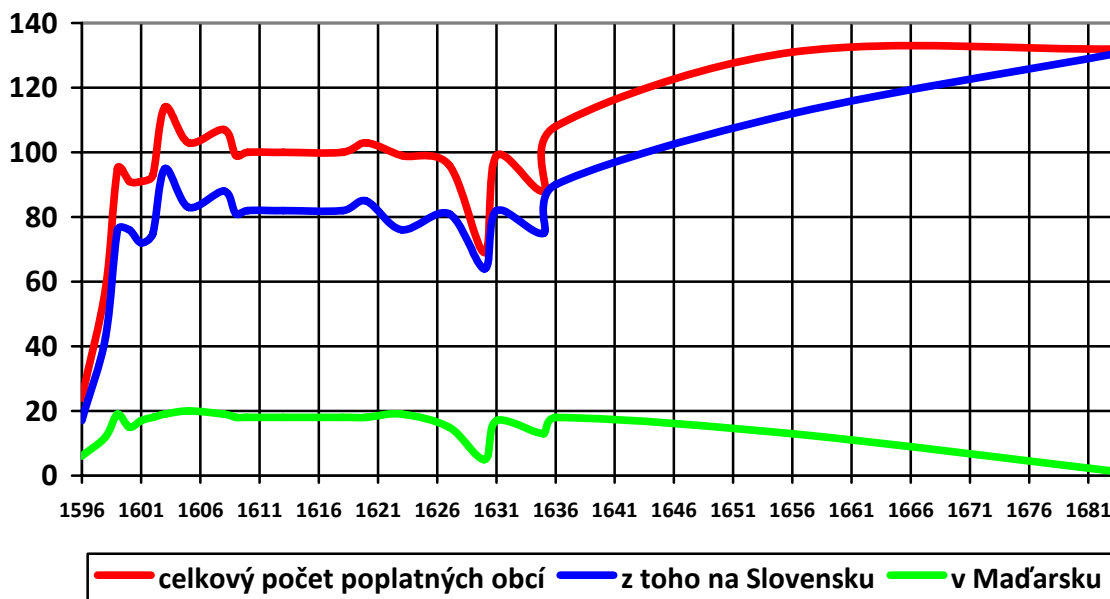
²⁵ V roku 1635 odvádzalo Osmanom dane 87 gemerských obcí, o rok neskôr ich už bolo 108. *Tamže*, Tomus XIV, film č. 1634, s. 523-533.

²⁶ *ŠA BB, GŽ I., KP*, 1656, 431.

²⁷ *Tamže, KP*, 53 (PZ 173).

²⁸ V grafe sme najprv zaznačili celkový počet poplatných dedín (červenou) v jednotlivých rokoch. Vzhľadom na fakt, že menšia časť Gemerskej stolice sa nachádzala aj na území Maďarska, zaznamenali sme túto skutočnosť aj v grafe. Spoplatnené dediny sme preto rozdelili aj teritoriálne na tie, ktoré sa nachádzali na slovenskom a maďarskom území. Počet poplatných dedín, ktoré ležia v Maďarsku nebol vysoký, pohyboval sa okolo hodnoty 20. V druhej polovici 17. storočia klesol počet týchto dedín dokonca až na nulu. Ide o zaujímavý jav, keďže tieto dediny sa nachádzali na juhu stolice a boli tak ľahšie dostupné osmanským centrom. Na základe toho možno usúdiť, že sa v druhej polovici 17. storočia osmanský záujem presunul viac do stredu

Graf č.1: Osmanské zdanenie v Gemerskej stolici v r. 1596 - 1684

Osmani po dobytí Jágru veľmi rýchlo dosiahli obnovenie svojho vplyvu nad územím Gemerskej stolice. Už po troch rokoch sa im podrobilo 95 gemerských dedín a s výnimkou jedného výraznejšieho výkyvu v roku 1630 sa im počas prvej polovice 17. storočia podarilo udržať relatívne stabilný počet poplatných dedín, ktorý sa pohyboval na úrovni približne 100 poplatných dedín. Ešte zaujímavejší je fakt, že v druhej polovici 17. storočia dokonca dokázali prehľbiť svoj vplyv v tomto regióne a okrem toho, že zvýšili počet podrobených obcí, podaril sa im aj prienik do severných oblastí stolice a podrobili si nové dediny, ktoré im v predošlom polstoročí vôbec neplatili. Osmani tak paradoxne krátko pred definitívnym vytlačením z tohto regiónu dosiahli najväčší rozsah svojej moci, a to nielen počtom poplatných obcí, ale aj výrazným územným posunom na sever stolice.

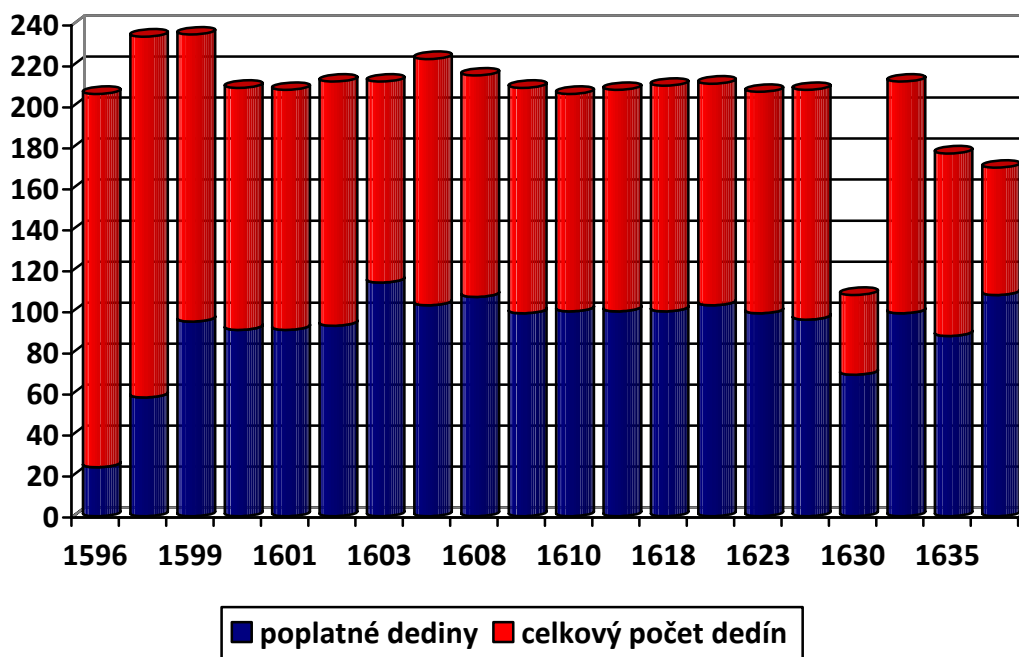
Rozsah osmanského vplyvu v Gemerskej stolici tak vonkoncom nebol zanedbateľný. Poukazuje na to aj pohľad na celkový počet gemerských dedín. Ten síce v jednotlivých rokoch kolísal, ale môžeme určiť, že sa pohyboval v rozmedzí 170-235.²⁹ Po komparácii celkového počtu gemerských dedín s počtom dedín poplatných Osmanom nám vychádza, že si Osmani

a na sever stolice a mnohé dediny nachádzajúce sa na juhozápade stolice (aj zo slovenského územia), ktoré im predtým platili dane, zostali oslobodené od platenia.

²⁹ Ide o celkový počet gemerských dedín, ktoré boli zaznamenané v portálnych súpisoch a v súpisoch domov. V súpise z roku 1630 sme narátali (resp. pisári zaznamenali) len 108 gemerských dedín. *MOL, E 158, Tomus XIV, film č. 1635, s. 523-533.* Toto číslo však považujeme za príliš nízke, a keď ho porovnáme s celkovým počtom dedín v roku 1627, kedy bolo v súpise zaznamenaných 208 dedín a s rokom 1631, kedy bolo zapísaných 212 dedín, tak sa toto číslo ukazuje ako nereálne.

podrobili takmer polovicu dedín v stolici,³⁰ čo naznačuje aj grafické porovnanie počtu podrobených dedín s celkovým počtom gemerských obcí.

Graf č.2: Pomer poplatných dedín a celkového počtu gemerských dedín v r. 1596 - 1636

Ďalšou dôležitou otázkou je určenie doby poplatnosti jednotlivých obcí, respektíve určenie začiatku poplatnosti týchto obcí.³¹ Vzhľadom na to, že máme k dispozícii portálne súpisy Gemerskej stolice z konca 16. storočia, aj zo začiatku 17. storočia, môžeme pomerne presne sledovať, ako si Osmanom postupne podrobovali jednotlivé dediny na Gemeri. Práve tieto súpisy poukazujú na to, že mnohé z obcí sa po vytlačení Osmanov z juhovýchodného

³⁰ Podľa Ivana Chalupeckého bola Osmanom na Gemeri poplatná približne jedna tretina obcí, a to až do porážky Osmanov pri Viedni. CHALUPECKÝ, ref. 16, s. 226. Naše údaje získané z portálnych súpisov (ak neberieme do úvahy prvé roky obnovovania osmanského vplyvu v stolici) ako aj zo súpisov sťažností, ale poukazujú na to, že pod osmanský vplyv sa dostala takmer polovica gemerských dedín.

³¹ Najspoľahlivejšie môžeme určiť začiatok poplatnosti jednotlivých gemerských dedín Osmanom práve pomocou portálnych súpisov a súpisov domov, ktoré okrem počtu port a domov obsahujú informácie aj o poplatnosti Osmanom. Oveľa komplikovanejšie je ale datovanie začiatku poplatnosti dedín v druhej polovici 17. storočia. V súpisoch sťažností z druhej polovice 17. storočia sa totiž pri obciach začiatok ich poplatnosti nespomína. V súpise z roku 1656 v podstate nenájdeme nijaké informácie, ktoré by naznačovali začiatok poplatnosti jednotlivých dedín. V súpise z roku 1680/84 sa objavujú aspoň nejaké. Väčšinou je to len údaj o spôsobe platby „teraz“ (1680 – 1684) a „predtým“. Pojem „predtým“ nie je bližšie špecifikovaný, pri niektorých obciach sa však dá zistiť, že sa pod týmto pojmom myslí obdobie pred uzavretím prímeria v roku 1664. Ide napr. o obce Lenartovce a Comporovo (Ivanice). *ŠA BB, GŽ I., KP, 53(PZ 173)*. Pri obci Polom sa zas objavuje zmienka o platbe daní Osmanom, keď sa „im vzdali po prvýkrát“. V prípade dediny Budikovany, ktorá je zaznamenaná v súpisoch z rokov 1603, 1635, 1636 a 1680/1684 sa pri spôsobe platby daní uvádza spôsob platenia „oddávna“. *Tamže*.

Slovenska v roku 1593 dostali druhýkrát pod osmanskú nadvládu už krátko po roku 1596, teda po dobytí Jágru.

Tento jav môžeme interpretovať ako pochopiteľnú snahu Osmanov obnoviť svoje niekdajšie panstvo na juhovýchodnom Slovensku a zároveň aj istý pragmatizmus domáceho obyvateľstva. Dediny si neraz zvolili „dobrovoľnú“ poplatnosť Osmanom, aby si zabezpečili pokojný život a vyhli sa tak osmanským lúpežným akciám. Výber dobrovoľného poddania sa Osmanom mohol podnietiť aj fakt, že obdobie druhého osmanského panstva na Gemeri bolo prijateľnejšie a jágerskí Osmani sa k poddaným správali miernejšie ako ich predchodcovia – fiľakovskí vojaci v 16. storočí.³²

Po porovnaní údajov zo všetkých súpisov môžeme poplatné gemerské dediny³³ rozdeliť do niekoľkých kategórií.³⁴ Prvú a najzaujímavejšiu tvoria tie obce, v ktorých môžeme predpokladať dlhodobú podrobenosť Osmanom, t.j. od konca 16. storočia až po osemdesiate roky 17. storočia. Vyskytli sa iba dva takéto prípady, pričom obe dediny sa pod osmanský vplyv dostali v roku 1598. Ďalšiu skupinu tvoria dediny, ktoré boli poplatné v prvej aj v druhej polovici 17. storočia, avšak nemožno tu hovoriť o striktnej kontinuálnosti osmanskej moci, keďže sa pri týchto dedinách vyskytli aj obdobia, kedy sa im spod tejto moci podarilo vymaniť. Tretiu, veľmi početnú, skupinu tvoria dediny, ktoré sa objavujú len v súpisoch z prvej polovice 17. storočia, a preto môžeme predpokladať, že sa im v priebehu druhej polovice tohto storočia podarilo oslobodiť spod osmanského vplyvu. Ďalšiu tiež početnú a zároveň veľmi zaujímavú skupinu predstavujú dediny, ktoré boli poplatné len počas druhej polovice 17. storočia, t.j. zhodne sa vyskytujú v oboch súpisoch sťažností z tohto obdobia. Tieto dediny sú zaujímavé najmä preto, že ide o nové obce, ktoré si Osmani v druhej polovici 17. storočia podmanili a po ich lokalizácii môžeme sledovať posun osmanského vplyvu do severných častí stolice. Predposlednú skupinu predstavujú dediny, ktoré odvádzali Osmanom dane len počas kratšieho obdobia. A napokon poslednou kategóriou sú obce, ktoré sa v súpisoch vyskytli len raz.

³² TEJNIL, Eduard. K dejinám tureckého panstva na Slovensku II. Dejiny fiľakovského sandžaku. In *Historické štúdie*, roč. 5, 1959, s. 217.

³³ Pri identifikácii a lokalizácii obcí sme využili: MAJTÁN, Milan. *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, 678 s.; ENGEL, Pál. *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a Magyar Királyság településeiről*. [CD-ROM] Budapest : MTA Történettudomány Intézet, 2001; STANISLAV, Ján. *Slovenský juh v stredoveku. I. diel*. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1948, s. 452-463, 466-477.

³⁴ Pri rozdelení jednotlivých gemerských dedín do skupín podľa obdobia ich osmanskej poplatnosti sme vychádzali z údajov obsiahnutých v portálnych súpisoch a súpisoch domov a v sťažnostiach Gemerskej stolice. *MOL, E 158*, Tomus XIV, film č. 1634, s. 435-533; *Tamže*, Tomus XV, film č. 1634, s. 403-555; *Tamže*, Tomus XV, film č. 1635, s. 557-643; *ŠA BB, GŽ I., KP*, 53 (PZ 173); *Tamže, KP*, 1656, 431; *Tamže f. GŽ I., KP*, 465.

Najdlhšie boli Osmanom podrobení obyvatelia dedín Číž a Rimavská Seč. Obe dediny zotrvali pod osmanskou poplatnosťou v období 1598 – 1680/84, takže sa dostali pod sféru osmanského vplyvu krátko po dobytí Jágru a môžeme predpokladať, že sa z neho vymanili až po definitívnom vytlačení Osmanov z tohto regiónu.

Podobne kontinuálne osmanské panstvo museli znášať aj obyvatelia Nižnej Bátky (Bátka),³⁵ ktorí odvádzali Osmanom dane v rokoch 1598 – 1680/84 s výnimkou roku 1603. Nižné Valice sa po prvýkrát spomínajú ako poplatné „až“ v roku 1600, ale aj tu sa osmanská moc udržala v priebehu celého 17. storočia, zmienka o ich podrobenosti chýba len v druhom súpise z roku 1605. K ďalším dedinám, ktoré odvádzali dane Osmanom v prvej aj v druhej polovici 17. storočia s výnimkou niektorých rokov patrili Aggtelek (v Maďarsku),³⁶ Ardovo,³⁷ Barca,³⁸ Vyšná Bátka (Bátka),³⁹ Belín,⁴⁰ Blhovce,⁴¹ Bohúňovo,⁴² Bretka,⁴³ Cakov,⁴⁴ Comporovo (Ivanice),⁴⁵ Čoltovo,⁴⁶ Drňa,⁴⁷ Dražice,⁴⁸ Gemerček,⁴⁹ Gemer,⁵⁰

³⁵ Pri názvoch obcí vždy používame názov danej lokality, ktorá bola v súpise zaznamenaná. V prípade, že niektorá z dedín je v súčasnosti časťou inej obce, uvádzame názov tejto obce v zátvorke. Súčasný názov dediny používame len pri prvej zmienke o obci, v ďalších prípadoch opäť používame konkrétny názov danej lokality. Vzhľadom na to, že časť Gemerskej stolice sa nachádzala na území Maďarska, uvádzame poplatné maďarské dediny v maďarčine (v prípade, že neexistuje slovenský ekvivalent ich názvu), pričom pri ich prvej zmienke v zátvorke spomínáme, že sa nachádzajú v Maďarsku.

³⁶ Aggtelek sa dostal pod osmanský vplyv až v roku 1603 a jeho obyvatelia zotrvali pod osmanskou mocou do roku 1656, pričom Osmanom neplatili dane len v roku 1630.

³⁷ Ardovo, ktoré leží na severozápad od Aggteleku sa tiež dostalo pod osmanskú poplatnosť až v roku 1603 a s výnimkou rokov 1623 a 1630 odvádzalo Osmanom dane do roku 1636. V druhej polovici 17. storočia sa jeho opätovná poplatnosť spomína v rokoch 1680/1684.

³⁸ Barca bola poplatná v období 1599 – 1656. Z tohto obdobia chýba zmienka o jej poplatnosti len v roku 1600.

³⁹ Vyšná Bátka platila dane na osmanskú stranu v období 1599 – 1656, nevyskytuje sa ale v ani jednom z dvoch súpisov z roku 1613.

⁴⁰ Belín si Osmani podrobili už v roku 1598 a s výnimkou rokov 1605, 1620 a 1635 jeho obyvatelia platili Osmanom až do roku 1656.

⁴¹ Blhovce sa dostali pod osmanský vplyv krátko po dobytí Jágru a okrem roku 1635 zotrvali pod osmanskou mocou v celom období 1596 – 1656.

⁴² Obyvatelia Bohúňova boli Osmanom poplatní v období rokov 1603 – 1636 a opätovne sa dostali pod osmanskú poplatnosť v 80-tych rokoch.

⁴³ Bretka bola pod osmanskou nadvládou v období 1600 – 1656, pričom Osmanom neodvádzala dane len v roku 1630.

⁴⁴ Cakov si Osmani dokázali podrobiť už počas pätnásťročnej vojny, v roku 1598. Odvtedy zostali jeho obyvatelia pod osmanskou mocou do roku 1636. Ďalšia zmienka o jeho poplatnosti je až v súpise z roku 1680/84.

⁴⁵ Podobne ako Cakov aj Comporovo bolo poplatné v období 1598 – 1636 a následne v rokoch 1680/84.

⁴⁶ Čoltovo si Osmani dokázali podmaniť na celé obdobie 1600 – 1669 s výnimkou roku 1630.

⁴⁷ Obyvatelia Drne boli pod osmanskou mocou v rokoch 1596 – 1656. Jediný rok z tohto obdobia, kedy sa im podarilo vymaniť sa spod osmanského vplyvu bol rok 1603.

⁴⁸ Dražice odvádzali Osmanom dane v období 1600 – 1656. Zmienka o ich poplatnosti chýba len v prvom súpise z roku 1605.

⁴⁹ Gemerček patril k tým dedinám, ktoré sa dostali pod osmanskú poplatnosť už v roku 1596 a zotrval pod ňou až do roku 1656 okrem rokov 1605, 1630 a 1631.

⁵⁰ Gemer si dokázali Osmani podrobiť až v roku 1600. Pod osmanským vplyvom zostal do roku 1669 s výnimkou roku 1630.

Gömörszölös (v Maďarsku),⁵¹ Hodejov,⁵² Hostice,⁵³ Husiná,⁵⁴ Chanava,⁵⁵ Chrámec,⁵⁶ Chvalová,⁵⁷ Jestice,⁵⁸ Nižná Kaloša (Kaloša),⁵⁹ Vyšná Kaloša (Kaloša),⁶⁰ Kráľ,⁶¹ Kelemér (v Maďarsku),⁶² Kesovce,⁶³ Králik (Tornaľa),⁶⁴ Látránfalva (v Maďarsku),⁶⁵ Lenartovce,⁶⁶ Pavlovce,⁶⁷ Padarovce,⁶⁸ Petrovce,⁶⁹ Putnok (v Maďarsku),⁷⁰ Dienesfalva (Putnok, v Maďarsku),⁷¹ Polina,⁷² Radnovce,⁷³ Ragály (v Maďarsku),⁷⁴ Rašice,⁷⁵ Rumince,⁷⁶ Skerešovo,⁷⁷ Šimonovce,⁷⁸ Širkovce,⁷⁹ Trizs (v Maďarsku),⁸⁰ Tornaľa,⁸¹ Háč (Uzovská

⁵¹ Poplatný v rokoch 1599 – 1669. Zmienka o jeho poplatnosti chýba len v roku 1630, ktorý sa vyznačoval jednorazovým, ale výrazným zmenšením rozsahu osmanskej moci na Gemeri.

⁵² Hodejov si Osmani podmanili už v roku 1596 a zotrval pod osmanským vplyvom počas celého obdobia 1596 – 1656.

⁵³ Podobne aj Hostice sa dostali pod osmanské zdanenie už v roku 1596 a s výnimkou rokov 1635 a 1636 zostali pod osmanským vplyvom do roku 1656.

⁵⁴ Husiná bola poplatná v rokoch 1599 – 1656. Zmienka o jej poplatnosti chýba v druhom súpise z roku 1605 a v súpise z roku 1635.

⁵⁵ Chanava patrila k obciam, ktoré platili Osmanom dane takmer počas celého 17. storočia. Poplatná bola v období 1599 – 1680/84 s výnimkou štyroch rokov počas pätnásťročnej vojny (1600 – 1603).

⁵⁶ Chrámec bol pod osmanským vplyvom v rokoch 1596 – 1656 okrem rokov 1627, 1635 a 1636.

⁵⁷ Chvalová bola s výnimkou rokov 1602 a 1605 poplatná počas celého 17. storočia (1600 – 1680/84).

⁵⁸ Poplatné v rokoch 1596 – 1656 okrem rokov 1627 a 1635.

⁵⁹ Nižná Kaloša sa dostala pod osmanský vplyv v roku 1599 a s výnimkou obdobia 1600 – 1603 pod ním zotrvala do roku 1636. V druhej polovici 17. storočia sa jej poplatnosť spomína až na sklonku osmanskej moci v období 1680/84.

⁶⁰ Vyšnú Kalošu si Osmani podrobili tiež v roku 1599. Okrem roku 1600 im platila dane až do roku 1636. Jej opätovná poplatnosť sa podobne ako v predošlom prípade spomína až v roku 1680/84.

⁶¹ Kráľ bol poplatný v rokoch 1599 – 1656, okrem rokov 1600, 1605 a 1630.

⁶² Kelemér si Osmani podmanili na celé obdobie 1599 – 1669 s výnimkou roku 1630.

⁶³ Kesovce patrili pod osmanskú poplatnosť v rokoch 1599 – 1656, okrem roku 1630.

⁶⁴ Králik si Osmani prvýkrát podmanili v roku 1599, no na nasledujúce štyri roky sa spod osmanskej moci vymanol. Obyvatelia Králika platili Osmanom dane s výnimkou roku 1630 do roku 1669.

⁶⁵ Látránfalva bol poplatná v období 1599 – 1669, okrem rokov 1630 a 1631.

⁶⁶ Lenartovce patrili k dedinám, ktoré zotrvali pod osmanským vplyvom takmer celé 17. storočie. S výnimkou roku 1601 odvádzali dane Osmanom v období 1598 – 1680/84.

⁶⁷ Pavlovce odvádzali poplatky pre Osmanov v rokoch 1599 – 1656. Z tohto obdobia chýba zmienka o ich poplatnosti len v druhom súpise z roku 1605.

⁶⁸ Padarovce patrili k dlhodobo poplatným dedinám. V podstate si tu Osmani udržali svoj vplyv počas celého 17. storočia. Obyvatelia Padaroviec platili poplatky osmanským úradníkom v rokoch 1601 – 1680/84, okrem jediného prípadu (prvý súpis z roku 1605).

⁶⁹ Petrovce boli poplatné v rokoch 1596 – 1656, okrem rokov 1601 a 1635.

⁷⁰ Putnok patrila k poplatným dedinám v období 1598 – 1669, okrem rokov 1600, 1623 a 1627.

⁷¹ Dienesfalva nachádzajúca sa pri Putnoku platila Osmanom tiež v rokoch 1598 – 1656. Z tohto obdobia sa neobjavila len v súpise z roku 1630.

⁷² Polina sa stala poplatná až koncom pätnásťročnej vojny, v roku 1605. S výnimkou roku 1630 odvádzali jej obyvatelia dane na osmanskú stranu do roku 1656.

⁷³ Radnovce sa dostali pod osmanskú poplatnosť už v roku 1598 a Osmani si ich udržali vo svojej sfére vplyvu do roku 1636, aj keď rok predtým im dane nezaplatili. Opätovne sa objavili až v súpise z roku 1680/84.

⁷⁴ Ragály patrila k poplatným dedinám v období 1599 – 1669, výnimkou predstavujú len roky 1601, 1603 a 1630.

⁷⁵ Rašice patrili k dedinám, ktoré odvádzali dane takmer počas celého 17. storočia. Prvýkrát sa spomínajú ako poplatné v roku 1601. V ďalšom roku síce dane neplatili, ale potom už boli nepretržite poplatné až do roku 1680/84.

⁷⁶ Rumince sa stali poplatnými pomerne skoro, už v roku 1598. Dane na osmanskú stranu platili do roku 1636. Opäť sa ako poplatné spomínajú v roku 1680/84.

⁷⁷ Skerešovo bolo poplatné v rokoch 1600 – 1636, okrem rokov 1602 a 1603. Opätovne sa dostalo pod osmanskú poplatnosť v roku 1680/84.

⁷⁸ Šimonovce si dokázali Osmani podrobiť už v roku 1596 a pod ich vplyvom zostali až do roku 1656.

Panica),⁸² Uzovská Panica,⁸³ Vieska nad Blhom,⁸⁴ Vyšný Blh (Veľký Blh),⁸⁵ Nižný Blh (Veľký Blh)⁸⁶ a Žíp⁸⁷. Pri týchto dedinách teda môžeme predpokladať dlhodobé osmanské panstvo, pod ktoré sa dostali už počas pätnásťročnej vojny a natrvalo sa z neho vymanili až v priebehu druhej polovice 17. storočia, respektíve na sklonku osmanského panstva v tomto regióne. Obyvatelia týchto gemerských dedín tak museli najdlhšie znášať následky osmanskej prítomnosti na juhovýchodnom Slovensku spojené nielen s pravidelným odvádzaním daní na dve strany, ale aj s neistotou, ktorú toto nepokojné obdobie so sebou prinieslo.

Medzi dediny, ktoré boli poplatné Osmanom počas prvej polovice 17. storočia a ani v jednom súpise z druhej polovice 17. storočia ich už nenájdeme patrili Alsó Hangony (v Maďarsku), Abovce, Bánréve (v Maďarsku), Belina, Behynce (Tornaľa), Čamovce, Dlhá Ves, Dubno, Dubovec, Felső Hangony (v Maďarsku), Figa, Gemerská Panica, Gemerské Dechtáre, Gemerský Jablonec, Hrkáč (Gemerská Ves), Hodejovce, Jesenské, Levkuška, Martinová, Balázsfölde (Martinová), Mojín (Rimavská Sobota), Nová Bašta, Nižná Bakta (Rimavská Sobota), Rimavské Janovce, Riečka, Sajó Püspöki (v Maďarsku), Szilaspogony (v Maďarsku), Serényfalva (v Maďarsku), Szentsimon (v Maďarsku), Sátor, Szuhafő (v Maďarsku), Szentlélek (Stránska), Šíd, Czeniz (Širkovce), Šurice, Štrkovec, Tachty, Tomášovce, Uraj (v Maďarsku), Vlkyňa, Včelince, Kerepec (Včelince), Gregorovce (Valice) a Zubogy (v Maďarsku). Všetky tieto sídla sa dostali pod osmanskú poplatnosť ešte počas pätnásťročnej vojny a Osmani si nad nimi udržali moc aj v priebehu prvej polovice 17. storočia, avšak v súpisoch z druhej polovice 17. storočia sa už tieto dediny nenachádzajú.⁸⁸ Z toho možno usúdiť, že sa napriek počiatkovej poplatnosti z osmanského

⁷⁹ Širkovce patrili k prvým dedinám, ktoré si Osmani po páde Jágru podmanili. Osmani si ich udržali v období 1596 – 1636. Opätovne boli spoplatnené v roku 1680/84.

⁸⁰ Trizs bol kontinuálne poplatný od roku 1599, s výnimkou roku 1602, do roku 1636. Opäť sa pod osmanskú poplatnosť dostal až koncom osmanského vplyvu v Gemerskej stolici, v období 1669 – 1680/84.

⁸¹ Obyvatelia Tornaľa odvádzali Osmanom dane v rokoch 1599 – 1669, okrem rokov 1600, 1601, 1602, 1603 a 1630.

⁸² Háč bol, podobne ako Tornaľa, poplatný v rokoch 1599 – 1656. Osmanom však neodviedol dane v rokoch 1600, 1608, 1613 a 1618.

⁸³ Obyvatelia Uzovskej Panice sa dostali pod osmanskú moc v roku 1600. Osmani tu udržali svoj vplyv bez jediného prerušenia až do roku 1656.

⁸⁴ Vieska nad Blhom sa ocitla pod osmanským vplyvom počas pomerne dlhého obdobia. Jej obyvatelia museli s výnimkou rokov 1601, 1609, 1610, 1627 a 1635 platiť osmanským pánom dane v rokoch 1598 – 1680/84.

⁸⁵ Vyšný Blh bol poplatný v období rokov 1600 – 1636. V súpise z roku 1656 sa nevyskytuje a jeho opätovná poplatnosť sa spomína až v roku 1680/84.

⁸⁶ Nižný Blh, na rozdiel od Vyšného Blhu, patril k dedinám, ktoré museli znášať osmanské panstvo v priebehu celého 17. storočia. Poplatný bol v rokoch 1600 – 1680/84 (zmienka o jeho poplatnosti chýba len v druhom súpise z roku 1605).

⁸⁷ Žíp sa pod osmanským zdanením ocitol v období 1598 – 1636 a následne v roku 1680/84.

⁸⁸ Výnimku tvoria dediny Szuhafő, Štrkovec a Včelince, ktoré sa síce neobjavujú ani v súpise sťažností z roku 1656, ani v súpise z obdobia 1680/84, ale zato sú zaznamenané v čiastkovom súpise sťažností z roku 1669. *ŠA BB, GŽ I., KP*, 465.

vplyvu vymanili a v neskorších obdobiach už Osmanom neodvádzali poplatky. Ide o zaujímavý jav, keďže sa tieto dediny nachádzali na juhu stolice a Osmanom tak boli ľahšie prístupné.

Predchádzajúca kategória gemerských dedín potvrdzuje, že osmanská moc v Gemerskej stolici nebola statická a dochádzalo v nej k rôznym zmenám, ktoré primárne determinovali vojny a osmanské úspechy v nich. K výraznej zmene v rozsahu osmanského vplyvu došlo v druhej polovici 17. storočia. Osmanom sa podaril prienik do severnejších častí stolice a podmanili si nové dediny, ktoré boli dovtedy uchránené od osmanskej poplatnosti. K dedinám, ktoré sa dostali pod osmanskú moc až v druhej polovici 17. storočia a zotrvali pod osmanskou mocou do obdobia 1680/84 patrili Betliar, Brádno, Dobšiná, Gemerská Hôrka, Míkolčany (Gemerský Sad), Gemerské Teplice, Milhost' (Gemerské Teplice), Gočovo, Gočaltovo, Hanková, Henckovce, Hucín, Hrlica, Chyžné, Kameňany, Koceľovce, Kružná, Krásnohorské Podhradie, Krásnohorská Dlhá Lúka, Kunová Teplica, Markuška, Kopráš (Magnezitovce), Mníšany (Magnezitovce), Muráň, Muránska Dlhá Lúka, Mokrú Lúka, Nadabula, Nandraž, Nižná Slaná, Ochtiná, Pača, Pašková, Prihradzany, Poproč, Polom, Ploské, Ratkovská Lehota, Sása (Ratkovská Lehota), Repišťia (Ratková), Ratková, Ratkovské Bystré, Rovné (Ratkovská Zdychava), Ratkovská Zdychava, Revúčka, Revúcka Lehota, Rudná, Rejdová, Ujvášár (Rybník), Roštár, Rochovce, Rozložná, Rožňavské Bystré, Slavošovce, Slavec, Stránska, Turčok, Vlachovo a Vyšná Slaná.⁸⁹

V portálnych súpisoch a v súpisoch domov sa vyskytli aj také dediny, ktoré boli Osmanom poplatné len relatívne krátky čas. Patrili k nim Alsószuha (v Maďarsku, 1601 – 1608, 1656 a 1669), Centeháza (1599, 1601, 1602), Dulovo (1599, 1600, 1680/84), Drienčany (1602 – 1605, 1635, 1680/84), Gemerské Michalovce (1601, 1605, 1656), Šankovce (Gemerská Ves, 1603 – 1608), Gortva (1598 – 1608, okrem 1601), Hét (v Maďarsku, 1598, 1599, 1618), Hostišovce (1603, 1635, 1680/84), Ostrany (Hrušovo, 1635, 1636, 1680/84), Hubovo (1656, 1669), Janice (1602 - 1608), Kánó (v Maďarsku, 1605, 1656, 1669), Lenka (1599 – 1605, 1656, 1669), Lukovišťia (1603, 1680/84), Lőrinczfalva (Neporadza, 1599 – 1601), Neporadza (1599 – 1608, 1656, 1669), Plešivec (1603, 1680/84), Rakytník (1599 – 1601, 1603), Téhány (Sútor, 1598 – 1608), Španie Pole (1613, 1635, 1636, 1680/84), Teplý Vrch (1600 – 1605, 1620, 1635, 1636, 1680/84), Vidová (1603, 1680/84), Višňové (1601,

⁸⁹ Okrem týchto dedín sa ešte vyskytlo niekoľko takých, ktoré presne nevyhovovali kritériám ani jednej kategórie. Keďže väčšina z nich bola poplatná najmä v druhej polovici 17. storočia a v prvej polovici 17. storočia sa ako poplatné vyskytli len výnimočne, rozhodli sme sa ich spomenúť na tomto mieste. Išlo o dediny: Brusník (Rybník, 1613, 1620, 1635 – 80/84), Licince (1635, 1656 – 1680/84), Meliata (1603, 1656 – 1680/84), Petrovo (1598, 1601, 1656 – 1680/84), Ratkovská Suchá (1627, 1656 – 1680/84), Slizké (1603, 1656 – 1680/84) a Štítňik (1613, 1636, 1656 – 1680/84).

1603, 1610, 1635, 1636, 1680/84), Vyšné Valice (1603, 1605, 1680/84), Zádor (1598 – 1608, 1680/84), Zádorfalva (v Maďarsku, 1656, 1669), Zabar (v Maďarsku, 1596, 1598, 1602, 1603, 1656) a Žiar (1599, 1605, 1608).

Pri týchto dedinách môžeme len veľmi ťažko vysvetliť, respektíve odôvodniť ich krátku poplatnosť a jej opakovanie sa v rôznych intervaloch. Ponúkajú sa rôzne hypotézy. V niektorých prípadoch išlo o väčšie mestečká, ktoré mohli byť schopnejšie sa ubrániť pred dosahom osmanských úradníkov. Časť dedín sa zas nachádzala severnejšie a v ťažšie dostupnom kopcovitom teréne, čo mohlo zvýšiť ich odolnosť voči osmanskému vplyvu a nemôžeme zabudnúť ani na dopad vojnových konfliktov a stavovských povstaní. Len ťažko možno určiť, čo z toho a v akej miere zohralo svoju úlohu. Ešte ťažšie je nájsť odpoveď na túto otázku pri poslednej skupine dedín, ktoré sa v súpisoch objavili len jedenkrát.

V súpisoch sa vyskytli viaceré dediny, ktoré zaznamenali zapisovatelia ako poplatné Osmanom len raz. Počas pätnásťročnej vojny to boli Striežovce (Hrušovo, 1603), Pokajl (Putnok, v Maďarsku, 1603), Kis Ragály (v Maďarsku, 1602), Utas (v Maďarsku, 1596) a Peszete (Veľký Blh, 1599). V prvej polovici 17. storočia k týmto jednorazovým platiteľom osmanských daní patrili už iba Rochovce (1635). V súpise z roku 1656 sa vyskytli viaceré takéto dediny: Čierny Potok, Čierna Lehota, Gemerský Sad, Honce, Imola (v Maďarsku), Lipovce a Rakovnica. Najviac takýchto dedín je zaznamenaných v súpise z roku 1680/84. Išlo o tieto sídla: Babinec, Brzotín, Brdárka, Čučma, Filier (Ratkovské Bysté), Nováčany (Gemerský Sad), Malá Poloma (Gemerská Poloma), Veľká Poloma (Gemerská Poloma), Hrušov, Ivanice, Jelšava, Jovice, Kobeliarovo, Krokava, Lehota nad Rimavicou, Lubeník, Muránska Lehota, Muránska Zdychava, Otročok, Potok, Revúca, Rákoš, Rožňava, Slavoška, Šivetice a Tiba (Bohúňovo). Pri týchto dedinách je ale veľmi nepravdepodobné, že sa pod osmanské zdanenie dostali až v roku 1680/84. Keďže súpis, ktorý mapuje situáciu pred obdobia rokov 1680/84 pochádza z roku 1656, časový odstup medzi oboma súpismi je príliš veľký a ťažko možno určiť, kedy došlo k podmaneniu týchto dedín. Išlo o dediny, z ktorých väčšina sa nachádzala na severe Gemerskej stolice, preto môžeme predpokladať, že sa dostali pod osmanské zdanenie počas vojny v rokoch 1663 – 1664, kedy sa Osmanom podaril prienik k severným hraniciam stolice. K ich podmaneniu ale mohlo dôjsť aj neskôr. Preto aj keď nemáme nijaký doklad, na základe ktorého by sme mohli datovať začiatok ich poplatnosti, informácie zo súpisu naznačujú, že všetky dediny platili Osmanom už niekoľko rokov pred jeho spísaním.⁹⁰

⁹⁰ Skoršiu poplatnosť naznačuje aj príklad dediny Filier, ktorá síce figuruje len v súpise z roku 1680/84, ale záznam z neho potvrdzuje, že Osmanom platili dane už skôr: „*A mi summánk vólt annak előtte hogy elsőben*

Po lokalizovaní poplatných gemerských obcí môžeme určiť rozsah a hranice osmanského panstva na juhovýchodnom Slovensku.⁹¹ Určenie týchto hraníc má význam nielen pre vymedzenie línie osmanského zdanenia na juhovýchode Slovenska, ale zároveň aj pre určenie dosahu osmanskej moci, ktorej rozpínavosť sa zastavila práve v tomto regióne. Preto sme sa zamerali na sledovanie severnej hranice osmanského zdanenia v Gemerskej stolici. Premeny dosahu osmanskej moci sme zaznamenali v ôsmich rokoch: 1596, 1598, 1599, 1603, 1605, 1608, 1656 a 1680/84.⁹²

V roku 1596, keď po dobytí Jágru Osmani začali obnovovať svoju moc v stolici, severná línia poplatných dedín neprekročila ani rieku Rimavu. Osmanské úrady sa museli uspokojiť so zdanením len nepatrnej juhovýchodnej časti stolice, ktorú ohraničovali dediny Gemerček, Širkovce, Chrámec a Uraj.⁹³

Už o dva roky neskôr sa Osmanom podarilo viac ako zdvojnásobiť počet poplatných dedín, avšak k výraznému geografickému posunu nedošlo. Hranica osmanského zdanenia prekročila rieku Rimavu a severná línia poplatných obcí sa posunula k dedinám Rimavské Janovce, Sútor, Comporovo, Abovce a Putnok.

V roku 1599 Osmanom odvádzalo dane už 95 gemerských dedín, ich moc sa ale naďalej sústreďovala v južnej časti stolice. V porovnaní s predchádzajúcim rokom môžeme pozorovať mierny posun na sever, hranica osmanského zdanenia dosahovala mierne pod Vyšný Blh a Gemer a na juhovýchode stolice viedla cez Trizs. Oproti predošlým rokom sa Osmanom podarilo preniknúť do novej oblasti. Podmanili si dediny na dolnom toku rieky

meghodontunk tizen öt forint, annak utanna huszon öt forint, az utan negyven forint; most már a békeség allat hatvan forintra verte.“ [Naša suma bola predtým, ako sme sa prvýkrát vzdali 15 zlatých, potom 25 zlatých, potom 40 zlatých; teraz už, počas mieru, ju zvýšil na 60 zlatých.] *ŠA BB, GŽ I., KP, 53(PZ 173).*

⁹¹ Hranice osmanského zdanenia v rokoch 1596 až 1680/1684 sme určili na základe údajov o obciach spísaných v portálnych súpisoch a v sťažnostiach Gemerskej stolice. *MOL, E 158*, Tomus XIV, film č. 1634, s. 435-533; *MOL, E 158*, Tomus XV, film č. 1634, s. 403-555; *Tamže*, Tomus XV, film č. 1635, s. 557-643.; *ŠA BB, GŽ I., KP, 53 (PZ 173)*; *Tamže, KP, 1656, 431.* Sústredili sme sa na určenie a sledovanie severnej hranice osmanského zdanenia, t.j. na stanovenie maximálneho dosahu osmanskej moci v jednotlivých obdobiach. Po lokalizovaní poplatných dedín sme ich zaznačili na mape a na základe toho sme zakreslili severné hranice osmanského zdanenia pre vybrané obdobia.

⁹² Tieto roky sme si vybrali, pretože ich považujeme za významné medzníky rozmachu osmanského zdanenia v Gemerskej stolici. V roku 1596 Osmani začali obnovovať svoju moc v Gemerskej stolici a primáli k poplatnosti prvých 24 gemerských dedín. V súpisoch z rokov 1598 a 1599 môžeme sledovať, ako postupne rozširovali svoju moc v Gemerskej stolici. Práve tieto tri roky sú kľúčové pre sledovanie obnovovania a rozširovania osmanskej moci v tomto regióne. Z obdobia pätnásťročnej vojny je ešte zaujímavý rok 1603, keď bolo Osmanom poplatných až 114 dedín, čo je vôbec najviac za celé obdobie prvej polovice 17. storočia. Hranice zdanenia z roku 1605 sme zaznamenali z dôvodu, že je to posledný záznam z čias pätnásťročnej vojny. V roku 1608 zas môžeme pozorovať zmeny v rozsahu osmanského zdanenia po pätnásťročnej vojne, ide totiž o prvý súpis približujúci situáciu v čase prímeria. Tiež môžeme skonštatovať, že v ďalších rokoch prvej polovice 17. storočia, t.j. do roku 1636, nedošlo k výraznejším zmenám v rozsahu osmanského zdanenia na Gemeri. Výrazný posun osmanskej poplatnosti na sever stolice môžeme pozorovať až v druhej polovici 17. storočia, t.j. v súpise sťažností z roku 1656. A napokon vďaka údajom zo súpisu z obdobia 1680/84 si môžeme vytvoriť obraz o dosahu osmanského zdanenia na sklonku osmanskej moci v Gemerskej stolici.

⁹³ Pozri mapu v prílohe.

Slaná (na juh od Gemera), pričom výrazne rozšírili počet poplatných obcí najmä na pravom brehu Slanej.

Rok 1603 bol pre Osmanov, čo sa týka rozširovania moci v Gemerskej stolici, veľmi úspešný. Podmanili si najväčší počet dedín za celé obdobie prvej polovice 17. storočia, v tomto roku im zaplatilo dane a ďalšie poplatky 114 gemerských dedín.⁹⁴ Podobne dosiahol vrchol aj ich územný vplyv a v ďalších rokoch prvej polovice 17. storočia môžeme pozorovať mierny posun hraníc osmanského zdanenia smerom na juh. V západnej časti stolice Osmanom odvádzali poplatky dediny až po Striežovce, Slizké a Držkovce. Osmani v tomto roku dosiahli výrazný posun, keď si podmanili aj dediny na sever od Vyšného Blhu. Bol to iba jednorazový úspech a tieto lokality už počas prvej polovice 17. storočia k poplatnosti neprinútili. Rovnako krátkodobý efekt mal aj ich postup na východe stolice, kde spoplatnili Plešivec aj Vidovú. Obe sa druhýkrát dostali pod osmanskú poplatnosť až v období rokov 1680/84.

Posledný údaj o rozsahu osmanskej moci v Gemerskej stolici počas pätnásťročnej vojny máme z roku 1605. Okrem poklesu počtu poplatných dedín v tomto roku je viditeľný aj posun hranice zdanenia smerom na juh, a to tak vo východnej, ako i v západnej časti stolice. Osmani spoplatňovali dediny po líniu, ktorá viedla cez Rimavské Janovce, Sutor, Bátku, odkiaľ pokračovala smerom na sever pozdĺž rieky Slaná a tiahla sa cez dediny Žiar, Levkuška, Hrkáč smerom pod Plešivec cez Ardovo, odkiaľ postupovala južne cez Bohúňovo a Čoltovo smerom ku Gemeru. Na východe túto líniu ohraničovali Trizs, Aggtelek a Kánó. Okrem týchto dedín Osmanom odvádzali dane aj Vyšný Blh, Uzovská Panica, Vyšné Valice a Skerešovo, ktoré vytvárali malé ostrovčeky severne od súvislého pásma osmanského zdanenia.

Prvý súpis domov, ktorý nám približuje rozsah osmanského zdanenia po skončení pätnásťročnej vojny pochádza z roku 1608. V porovnaní s rokom 1605 priniesol mierny posun hraničnej línie smerom na sever. Tá sa ťahala cez Veľký Blh na sever ku Skerešovu, odkiaľ pokračovala cez Rašice a Šankovce, pozdĺž rieky Slaná zahrňovala Bretku, Bohúňovo a Ardovo a smerom na juhovýchod pokračovala cez Dlhú Ves, Aggtelek k Zubogyu.

Ďalšie roky prvej polovice 16. storočia Osmanom nepriniesli výraznejšie zmeny v počte poplatných dedín ani v územnom rozsahu ich zdanenia. Môžeme tak skonštatovať, že od roku 1608 do roku 1636 mala osmanská moc na Gemeri relatívne stály charakter. Zmenu môžeme pozorovať až s nástupom druhej polovice 17. storočia. Pohľad na súpis sťažností z roku 1656 prináša mnohé zaujímavé informácie. Okrem toho, že Osmanom v tejto

⁹⁴ Pozri mapu v prílohe.

dobe platilo dane až 131 dedín, podarilo sa im spoplatniť dediny aj na severe stolice, ktoré boli doposiaľ uchránené od platenia poplatkov na osmanskú stranu. Najvýhodnejším bodom osmanskej hranice na Slovensku bola v tomto roku Krásnohorská Dlhá Lúka. Od nej sa hranica stočila západne a tiahla sa cez Rudnú a Henckovce a ďalej pokračovala pozdĺž rieky Slaná cez Nižnú Slanú, Vlachovo, Dobšínú, Vyšnú Slanú a Rejdovú, kde sa otočila na juh a pokračovala cez Čiernu Lehotu a Kopráš. Následne pokračovala línia osmanského panstva popri pravostrannom prítoku rieky Slaná cez Revúcku Lehotu, Mokrú Lúku, Muránsku Dlhú Lúku a Muráň. Od Muráňa pokračovala južne cez Ratkovské Bystré a Polom.

Osmanské daňové hranice viedli v rokoch 1680 – 1684 cez obce Rožňavskej kotliny, pričom na východe dosiahli Hrušov, Krásnohorské Podhradie a Paču. Pri Pači sa hranica stočila západne a pokračovala cez Čučmu a pozdĺž rieky Slaná cez Betliar, Gemerskú Polomu, Henckovce, Nižnú Slanú až na severe dosiahla Dobšínú. Od Dobšinej smerovala cez Vyšnú Slanú a Rejdovú, kde sa točila južne cez Slavošovce, Kopráš a Revúcu, odkiaľ sa opäť tiahla na sever cez Muránsku Zdychavu a Muráň. Od Muráňa pokračovala hranica južne smerom k obci Ratkovské Bystré a Krokava.⁹⁵

Aj keď sa na prvý pohľad môže zdať, že medzi rokmi 1656 a 1680/1684 nedošlo k územným zmenám v rozsahu osmanského zdanenia na Gemeri, predsa len môžeme v oboch obdobiach pozorovať isté rozdiely. V roku 1656 platili Osmanom dane obyvatelia obcí nachádzajúcich sa na juhu Cerovej vrchoviny a obce Bodvianskej pahorkatiny, v osemdesiatych rokoch 17. storočia sa tieto obce vymanili spod osmanskej poplatnosti. Naproti tomu sa ale Osmanom podarilo v druhej polovici 17. storočia rozšíriť svoju moc na východe o obce Ardovo, Plešivec, Hrušov, Krásnohorské Podhradie, Rožňava, Čučma, a Gemerská Poloma a na severe o obce Brdárka, Kobeliarovo, Jelšava, Lubeník, Revúca, Muránska Zdychava a Muránska Lehota. Na rozdiel od zmien v územnom rozsahu osmanského zdanenia, môžeme v druhej polovici 17. storočia sledovať výraznú zmenu v poplatných dedinách. V súpisoch z rokov 1656 a 1680/84 nájdeme len 77 rovnakých dedín.⁹⁶ V roku 1680/84 Osmani spoplatnili až 55 dedín, ktoré sa v predošlom súpise vôbec

⁹⁵ Pozri mapu v prílohe.

⁹⁶ Išlo o dediny Nižná Bátka, Betliar, Brádno, Brusník, Číž, Dobšíná, Držkovce, Gemerská Hôrka, Micolčany, Gemerské Teplice, Milhošť, Gočovo, Gočaltovo, Hanková, Henckovce, Hucín, Hrlica, Chanava, Chvalová, Chyžné, Kameňany, Koceľovce, Kružná, Krásnohorské Podhradie, Krásnohorská Dlhá Lúka, Kunová Teplica, Lenartovce, Licince, Markuška, Kopráš, Mníšany, Muráň, Muránska Dlhá Lúka, Mokrú Lúka, Meliata, Nadabula, Nandraž, Nižná Slaná, Nižné Valice, Ochtiná, Padarovce, Pača, Pašková, Petrovo, Prihradzany, Polina, Poproč, Polom, Ploské, Rašice, Ratkovská Suchá, Ratkovská Lehota, Sáza, Repišťia, Ratková, Ratkovské Bystré, Rovné, Ratkovská Zdychava, Revúčka, Revúcka Lehota, Rimavská Seč, Rudná, Rejdová, Rybník, Roštár, Rochovce, Rozložná, Rožňavské Bystré, Slavošovce, Slizké, Slavec, Štítnik, Turčok, Vieska nad Blhom, Vyšný Blh, Vlachovo a Vyšná Slaná.

nevyskytovali, z toho až 26 dedín⁹⁷ dovtedy nefigurovalo v žiadnom inom súpise so statusom poplatné, takže išlo o úplne novopodmanené dediny.

Osmani sa po dobytí Jágru veľmi rýchlo pustili do obnovovania svojho panstva na území Gemerskej stolice. Nepodarilo sa im ale zopakovať úspechy z čias fil'akovského sandžaku, keďže v tomto regióne neovládali nijakú pevnosť, a tým pádom nemohli uplatniť vojenskú kontrolu tejto oblasti. Realizovali tak svoje mocenské chůtky na Gemeri aspoň zdaňovaním jednotlivých dedín. Išlo pritom o postupný proces, ktorý sa najdynamickejšie prejavil počas pätnásťročnej vojny. Počas nej sa každým rokom zvyšoval počet poplatných dedín a osmanské daňové hranice sa úspešne posúvali smerom na sever. Od roku 1608 nadobudla osmanská moc v Gemerskej stolici stabilný charakter a v prvej polovici 17. storočia už nevykázala výraznejší postup. Hranica osmanského zdanenia sa ustálila približne na línii mestečiek Vyšný Blh, Gemer a Plešivec. V tejto dobe Osmanom odvádzali poplatky obyvatelia južnej časti stolice, pokiaľ tí, ktorí žili v severnej časti, boli od platenia daní Osmanom uchránení. To sa zmenilo počas druhej polovice 17. storočia, kedy Osmani primäli k poplatnosti aj obyvateľov žijúcich na severe stolice. Osmanom platili dane na severe dediny až po Muráň a Dobšínú, na východe zas dediny na okolí Rožňavy. Osmani si tak na prvý pohľad dokázali podmaniť celú stolicu. V skutočnosti ale, aj keď línia osmanského zdanenia zasahovala severnú časť stolice, mnohé z dedín, ktoré boli poplatné v prvej polovici 17. storočia už k poplatným nepatrili. Väčšina dedín na juhovýchode a juhozápade stolice v druhej polovici 17. storočia Osmanom neplatila dane. V tejto dobe Osmani inkasovali dane najmä od dedín nachádzajúcich sa pozdĺž takmer celého toku rieky Slaná, ďalej od dedín situovaných v dolinách jej pravostranných prítokov (Štítnik, Muráň, Turiec) a napokon od dedín, ktoré sa nachádzali pozdĺž ľavostranného prítoku Rimavy rieky Blh. Situácia na Gemeri v 17. storočí potvrdzuje, že dosah osmanského vplyvu, a tým aj zdaňovania miestneho obyvateľstva sa v jednotlivých rokoch menil, nemal striktné stabilnú povahu. Najvýraznejší rozdiel v rozsahu osmanského zdanenia môžeme pozorovať porovnaním prvej a druhej polovice 17. storočia.

⁹⁷ Uvádžame ich v časti venovanej dedinám, ktoré boli poplatné iba raz – obdobie 1680/84.

Region of Gemer under Ottoman Reign in the 17th Century –Extent of the Ottoman Taxation

After the seizure of Eger in the year 1596 Ottomans began to restore their power in Gemer region. In the contrast to the 16th century, their influence was applied mainly in the economical sphere – in the taxation of villages. It is possible to divide this process into three phases. During the Fifteen Years' War the dynamic accrual of the number of villages liable to tax can be observed. Such an increase stopped in the course of the first half of the 17th century and stabilized in the number approximately 100 of the villages liable to tax. Several differences characterize the second half of the 17th century. On the one hand the number of villages liable to tax rose whilst on the other hand the boundary of the Ottoman taxation moved to the northern part of the region. In the second half of the 17th century there were about 130 villages liable to tax. After confrontation with the overall number of the villages of Gemer region, it is possible to sum up that the Ottomans subdued almost one-half of the villages in the region. According to the duration of the taxation period we can divide the villages of Gemer region into five groups: the villages liable to tax almost during the whole 17th century, the villages liable to tax in the first half of the 17th century, the villages liable to tax in the second half of the 17th century, the villages liable to tax in only short period and villages which show up only at one occasion. The biggest accrual of the number of the villages liable to tax is possible to observe during the Fifteen Years' War and consequently in the second half of the 17th century. At that time Ottomans subdued new localions which had not been subdued to the tax up to this time. It is also interesting to view the northern boundary of the Ottoman taxation in the Gemer region, where it is possible to track a gradual expansion of the Ottoman power. We registered this boundary in the years 1596, 1598, 1599, 1603, 1605, 1608, 1656 and 1680/84.

Keywords: Gemer region, taxes, boundary of taxation, villages liable to tax

Région de Gemer sous la domination ottomane au 17e siècle – l'étendue d'imposition ottomane

Après la prise d'Eger en 1596 les Ottomans ont commencé à reconstituer leur pouvoir en région de Gemer. Différent de 16e siècle leur influence s'est cette fois-ci manifesté en domaine économique – en imposition des villages. On peut diviser ce procès en trois phases. Pendant la guerre de quinze ans on peut remarquer une augmentation dynamique du nombre de villages tributaires. Ce procès s'est relâché pendant la première moitié du 17e siècle au nombre d'à peu près 100 villages. La deuxième moitié du 17e siècle est caractérisé par plusieurs différences. D'un côté, le nombre de villages tributaires est augmenté et en même temps la frontière d'imposition ottomane était déplacée jusqu'à nord de région. Pendant la deuxième moitié du 17e siècle on peut compter à peu près 130 villages tributaires. Après avoir comparé ces chiffres avec le nombre totale de villages en région de Gemer, on peut constater, que les Ottomans ont soumis presque la moitié de villages en Gemer. Selon la période d'imposition on peut distinguer les villages en cinq groupe: les villages tributaires pendant presque tout le 17e siècle, pendant la première moitié du 17e siècle, pendant la deuxième moitié du 17e siècle, le villages tributaires pendant une courte période et ceux qu'on peut trouver dans les recensements juste une fois. On peut noter la plus grande augmentation du nombre de villages tributaires pendant la guerre de quinze ans et pendant la deuxième moitié du 17e siècle. Les Ottomans ont réussi à soumettre de nouvelles localités. Il est intéressant de suivre la frontière norde d'imposition ottomane en région de Gemer, qui nous permet à reconstruire l'augmentation progressive du pouvoir ottoman en Gemer. Nous avons marqué cette frontière dans les années 1596, 1598, 1599, 1603, 1605, 1608, 1656 et 1680/84.

Mots clés: Région de Gemer, l'impôt, la frontière d'imposition, les villages tributaires

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

MARKUSKOVÁ, Helena. Gemerská stolica pod osmanským panstvom v 17. storočí – rozsah osmanského zdanenia. In *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 95-112. Dostupné na internete:

<http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5.pdf>

Mapa zobrazujúca severné hranice osmanského zdanenia v Gemerskej stolici v rokoch 1596, 1603 a 1680/84

